

'זימנין דניחא ליה בחבריה טפי מרביה' – שפעמים דעת האדם נוחה בחברו שאינו בוש לשאול ממנו כל חפצו, יותר מברבו שבוש ממנו. ורבי יהודה חולק וסובר שאין לו לברור אלא לצד רבו לפי שאינו מסופק במה שיאמר לו רבו, שהוא הלכה למעשה, מה שאין כן בחברו אפשר אין הלכה כמותו (רבנו יהונתן).

משמע מדברי כמה ראשונים (ע' רבנו ירוחם יב, יח ועבוה"ק) ש'חברו' לאו דוקא אלא כל שאינו רבו, שפעמים רוצה אדם לשמוע דרשה מאחד יותר מאחר אעפ"י שהלה רבו.

'מאי שנא לכאן ולכאן דלא – דאין ברירה, למזרח למערב נמי אין ברירה. אמר רבי יוחנן: וכבר בא חכם. אין זו אוקימתא אלא כן למד במשמעות לשון המשנה והברייתא 'אם בא' [ולא 'אם יבוא'] – שכבר בא (עפ"י תורת חיים).

ואם תאמר, אף אם עדיין לא בא חכם לתוך התחום, הלא אם הוא נמצא עתה במזרח לעיר – ודאי יבוא ממזרח, ואם הוא במערב – יבוא ממערב, ומה ענין זה לברירה? יש לומר שמדובר כגון שעומד בצפון ויכול לבוא מצד צפון מזרח או מצפון מערב, לכך הוצרך להעמיד בשכבר בא [והחידוש הוא שאף על פי שלדעתו של המערב אפשר לו לבוא ממזרח או ממערב, כיון שלפי האמת כבר בא, אין גוזרים אטו לא בא] (עפ"י ריטב"א בשם התוס'; תור"פ ותורא"ש; מהר"ף בתוס' ביצה לה.).

ומרש"י גראה (וכן נקטו בתוס' ביצה שם בהסבר אחד) שאכן אין אפשרות שיבוא ממזרח וממערב אבל הלא יתכן שישאר החכם במקומו, והתנאי הוא רק אם יבוא ממזרח [או לחילופין ממערב] או לא יבוא כלל. לפי מה שכתבו בתוס' (בד"ה רבי יוסי) לחלק בין מצב שודאי יתברר לכאן או לכאן ובין מצב שאפשר שלא יוברר, הרי שלפרש"י הנ"ל אין הוכחה מדין הלוקח יין מבין הכותים לדין עירוב, ואפשר שבעירוב סובר רבי יהודה ברירה משום שודאי עתיד להתברר אם יבוא אם לא יבוא, משא"כ בלוקח יין שמא לא יבוא לידי ברור. וי"ל שרב אינו סובר חילוק זה. עוד י"ל שהואיל ויתכן שיבוא חכם אחר במערב וירצה לילך אליו או שלא יבוא לידי החלטה, גם יתכן שבא חכם ולא נודע לו היכן – הלכך אפשר שלא יתברר (וע"ע בחדושי הרמב"ן גטין כה: חדושי רעק"א כאן; קצוה"ח סא סק"ג).

דף לז

זמיחל ושותה מיד. רש"י מפרש: מחלל המעשר – שני שקרא לו שם. ולא התיירו לו לשתות ולסמוך על ברירה, הואיל ויכול לתקנו באמירה (וע"ע חזון איש דמאי ט, ט; אור גדול ח"ב ט ד"ה ובוה). והתוס' ושאר ראשונים (כאן ובסוכה כג ועוד) חלקו על פי המבואר בכמה מקומות שאי אפשר לחלל את המעשר בטרם הפרישו או קבע לו מקום (וכן פסק הרמב"ם הל' מעשר שני ד, יז). ולכך פרשו 'מיחל' – מתחיל, או 'מוזהל במים' כלומר שותה שתיית קבע. ויש שפרשו דברי רש"י שמדובר שקבע לו מקום למעשר, בדרומו או בצפונו – לכן יכול לחללו (עפ"י ריב"א בתוס' ישנים יומא נו).

ונראה לכאורה שמי שברך בטעות על חילול מעשר שני ועדיין לא הפרישו ולא קבע לו מקום – הרי זו ברכה לבטלה וצריך לחזור ולברך שוב על החילול לאחר שיפריש המעשר (עפ"י שבט הלוי ח"ט א, ג).

'התם כשהתנו.' רש"י פירש שהתנו הנשים שכל מי שיקריב הכהן לשמה – יהא שלה. והקשו הראשונים הלא עדיין צריך לדין 'ברירה' שהרי אין אדם מוכר עולתו או חטאתו (פסחים פט:). ועל כרחנו אנו צריכים שיוברר למפרע על שעת לקיחה שהקרבתו שהוקרב לשם אשה זו – שלה היה מתחילה.

ועל כן פרשו התוס' שבשעת לקיחה פירשו איזה קרבן שייך לכל אחד, ודקתני 'שלקחו קניהן בעירוב' היינו בעירוב המעות אבל הקנין לא נתערבו.

ויש מפרשים שלקחו בעירוב ממש, אבל התנו מתחילה שלא תזכה אחת מהן בשום קן בעולם עד שיברר אותם הכהן, ומשעה שיברר ואילך תחול זכותם באותו קן (ולזה הסכים הריטב"א).

נראה לכאורה לפרש דעת רש"י שכיון שהתנו שהכהן יברר, אעפ"י שאין ברירה מ"מ נקנו הקנין כבר עתה לכל אחת מהן באופן שאינו מבורר [וכעין שכתבו התוס' בע"ב שחלה תרומה אלא שאינה מבוררת. וכן י"א בשיטת רש"י בחולין יד. ואף אם נאמר שרש"י אינו נוקט כן, כפי שיש לדייק מלשונו להלן (בסד"ה רבי יוסי) גבי חילול על סלע שתעלה בידי שלא חל החילול כלל, י"ל שבקנין ממון שייכת בעלות שאינה מבוררת וכ"מ בשו"ת הרשב"א ח"ב פב], הלכך יכול הכהן להקריב בסתמא לשם מי שהוא בעליו ואין צריך לברר הדבר (וכמו שהקשו התוס' על פרש"י) כי הלא יש כאן בעלים לכל קרבן [ומצד בירור הפרידות לעולה ולחטאת לכל אחת – צ"ל שסובר שבכלל דינא דרב חסדא נתחדש שאין צריך שיורבר למפרע אלא די לקבוע בשעת עשיה מכאן ולהבא]. אבל אם לא התנו, הואיל ואין ברירה אין כאן בעלות פרטית כלל, אף לא בעלות שאינה מבוררת, אלא בעלות השותפין, על כן לא יועיל בה 'סתמא לשמה' [ודוקא בקרבן השותפין מועיל סתמא לשם הבעלות המשותפת, משא"כ בזה שהוא קרבן יחיד, אין כאן בעלות יחיד כל עוד לא ברר].

עוד בישוב דברי רש"י, ע' בשפת אמת ובחדושי הנצי"ב שלכו"ע יש ברירה משום שתלוי בדעת אחרים בהתנאה מפורשת, וכמוש"כ התוס' לעיל.

(ע"ב) 'עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודה אחת של ירק או גלוסקא אחת...' לכך נקט שני אלו, שמעשר ירק מדרבנן וגלוסקא מדאורייתא, והשמיענו כחו של רבי יוסי וכהם של חכמים; לזה אפילו בדאורייתא יש ברירה ולזה אפילו בדרבנן אין ברירה [כיון שעיקר מעשר מן התורה] (עפ"י תורת חיים). אין כאן נידון דאורייתא ממש, שהרי באיסור מכירת דמאי לעם הארץ אנו עסוקים. וכן מוכח מפסק הרמב"ם (מעשר י, ח) שפטור מלעשר אף בגלוסקא, הגם שבדאורייתא פסק הרמב"ם אין ברירה – ומ"מ יש חידוש בירק ובגלוסקא כנ"ל, שזה עיקרו בטבל דרבנן וזה עיקרו דאורייתא.

'אלא דליכא אלא חדא, מאי תעלה' – הלא יכול לחלל עליה בעודה בתוך הכיס (ריטב"א).

'אלא מעתה היו לפני שני רמונים...' התוס' הביאו בשם מהר"י לפרש קושית 'אלא מעתה' – שאם טעמו של רבי שמעון משום שאין ברירה, א"כ אחד מהרימונים הוא תרומה אלא שאין מבורר איזהו [הלכך שאר הפירות הותרו, ושני הרימונים ייאכלו ע"י כהן], אבל אם הטעם הוא משום 'שיריים ניכרים' בדין הוא שאין בדבריו כלום.

והר"ן פירש שאם משום אין ברירה, יש לומר שזהו רק לענין שלא נסמוך על הברירה להקל, אבל לחוש חוששים – הלכך אף רבי שמעון האוסר בנידון לוקח יין מביין הכותים, מודה בשני רמונים שחלה תרומה לחומרא, ולכן אמר ר"ש באומר תרומת הכרי הזה בתוכו 'קרא שם' – היינו לחומרא.

אם נפרש סברתו שדין 'אין ברירה' הוא מספק ולא מודאי ולכן חוששים לחומרא, צריך לפרש הטעם שאף בדרבנן אין ברירה לחומרא – שהואיל ונידון זה שייך גם בדאורייתא, לא חילקו בין דינים דאו' ודרבנן [וע"ע כיו"ב בספר זכר יצחק ח"א יא לענין ספק בין השמשות]. אך יתכן לפרש שמהתורה אין ברירה רק מדרבנן יש, ולכן יש לחוש לחומרא, ואף בדינים דרבנן.

ויותר נראה לפרש שהוא דין המסופק מעצם מהותו [ולא משום ספקא דדינא אם יש ברירה אם אין], שדבר שאינו מבורר עתה חלותו מסופקת, והואיל והוא דין ספק בעצם, אף בדרבנן הולכים בו לחומרא.

ובתורי"ד מפרש: בשלמא אם טעמו של רבי שמעון משום שאין ברירה, כאן ברימונים הואיל ומבוררים

הם ואינם מעורבים, אעפ"י שבשעת קריאת השם אינם ניכרים איזה תרומה ואיזהו שיריים, לכשיתקיים התנאי הלא יוכרו ואין זה דומה ליינ המעורב, אלא אם אמרת שטעמו משום היכר השיריים, הלא גם ברימונים אין התרומה ניכרת.

ובתוס' רבנו פרץ מפרש: אם הטעם משום אין ברירה, יש לומר שזה רק בתולה בדעת עצמו אבל ברימונים היינו 'תולה בדעת אחרים' ויש ברירה, או יש לחלק בין דבר התלוי בפעולת האדם לדבר שיתברר מאליו כגון ירידת גשמים.

'... ה"נ בין ירדו בין לא ירדו דאין בדבריו כלום?! וכי תימא הכי נמי והתנן תרומת הכרי...'. יכול היה להקשות מיד מאותה משנה אלא שאביי קיבל דין שני רימונים מרבתי (עפ"י ריטב"א).

לא שדין זה אלים יותר להקשות ממנו, שהרי ודאי המשנה עדיפה, וגם יתכן שרב יוסף חולק על דין זה שקיבל אביי [ובפרט למש"כ התוס' שדין זה תלוי בשאלת ברירה ואינו מוסכם], אלא הכוונה שהיתה זו הלכה שדנו והורו עליה, לכך איירי בה אביי. וקרוב הדבר לפרש"י שהלכתא דעלמא נקט אם באתה לדרוש ברבים.

על החילוק בין דין 'ברירה' ל'תנאי', מדוע בכל תנאי אין לדון משום ברירה – ע' ביוסף דעת יומא נו. וב"מ לד.

'ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דבעינן ראשית ששיריה ניכרין...'. משמע שלפי המסקנא אין כאן חסרון של 'שיריה ניכרים'. ופירשו ראשונים כיון שיש ברירה הרי כאן שיריים ניכרים כי הלא לבסוף הוברר למפרע (דוקא. ע' פרי יצחק ח"א סוס"י לה) מזה התרומה ומה השיריים (עפ"י רמב"ן ורשב"א חולין יד).

נראה שסברא זו מוכחת, שאם לא כן אין מובן מה שאמרו לר"מ 'אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא זה שותה טבלים למפרע' – ומה טענה היא זו הלא יכול לומר שני לוגים ממה שיישאר לבסוף, עד שיבקע הנוד או עד שייגמר, יהיו תרומה – אלא שבאופן זה שיבקע, לא יבוא הדבר לידי בירור, שלא יהיו ניכרים התרומה והשיריים. ומוכח שגם לפי האמת צריך היכר שיריים אלא שמועיל היכר עתידי על ידי 'ברירה' (עפ"י קצוה"ח סא סק"ג).

דף לח

'ונמצא משתכר בהליכתו ומשתכר בעירובו'. רבנו יהונתן מפרש: מפני שאמרנו שבא בשני להחשיך עליו הרי שאם ישאר ללון באותו מקום נמצא קרוב הוא למחוזו חפצו יותר ומשתכר בהליכתו, וגם משתכר באכילתו את הפת שמה. ואילו היה שולח עירובו ע"י שליח ומשאיר שם את הפת [שהרי אינו יכול לטלטלה בשבת], שמא לא היתה נשארת לו עד למחרת.

רש"י וריטב"א פירשו 'משתכר בהליכתו' – שהועיל לו העירוב לקנות הליכה. ונראה שלכך לא פרוש כהר"י שנשכר בהתקרבות ליעדו, כי לפירושה מדובר שמערב על ידי שליח (כמוש"כ במשנה בד"ה מוליכו. וכ"מ ברש"י להלן ד"ה שאם עירב. וכ"כ הריטב"א), שאם הוא עצמו הלך לשם, אינו צריך פת אלא מערב ברגליו. ורבנו יהונתן פירש שלכך נקט שמערב בפת, כי שמא לא אמרו מערב ברגליו בשתיקה אלא אם עירב בפת בראשון ונאכל. או גם יש לפרש שמוליך עמו פת לצורך סעודתו, שאם ימתין עד שחשכה ויחזור שמא לא יהא לו מקום לאכול סעודתו.

'אי אתה מודה שאין מערבין ליום אחד, חציו לצפון וחציו לדרום...'. שינה מלשון המשנה 'מזרח ומערב', שדברי חכמים הללו שנויים בתוספתא (פרק ד), והיא נקטה לשון 'צפון ודרום' בכל הלכה זו, בשונה ממתניתין (עפ"י תורת חיים. בפירושו ר"ח בן שמואל על הרי"ף גרס בגמרא 'תניא נמי הכי').